

УДК 821111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/44-1-17>**Наталія БАНДРИВСЬКА,**

orcid.org/0000-0002-28911944

викладач вищої категорії, викладач-методист

Дрогобицького механіко-технологічного фахового коледжу

(Дрогобич, Львівська область, Україна) 20.05.1980.natalia.25@gmail.com

ТВОРЧИСТЬ ВІЛЬЯМА ГОЛДІНГА У КОНТЕКСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ 60–70 РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджується творчість Вільяма Голдінга, одного з найвідоміших письменників в Англії та за її межами і водночас малознаного в Україні. Найвідомішим твором літератури Британії, який приніс йому визнання, був «Володар мух», саме цей твір започаткував епопею притч В. Голдінга з проблемою зла, де зло є звіром, який причаївся у душі людини. Наступні твори доповнюють цю ж тему («Спадкоємці», «Злодюжка Мартін», «Вільне падіння»), тут бачимо вплив екзистенціалізму та символізму. Творчість В. Голдінга посідає унікальне місце. Спільного з письменниками, які прийшли в літературу між двома світовими війнами, у нього мало. По-перше, перед нами дуже складний художній і філософський світ, де жодна думка чи метафора не дозволяє обмеженого тлумачення. По-друге, на критика тисне заздалегідь негативне ставлення з боку письменника. Якщо традиційний англійський роман розглядав людину в її суспільних взаємозв'язках, а модерністи початку ХХ століття – переважно у відриві від них, то ті англійські письменники, які дошукувалися сутності людини в середині ХХ століття, знову почали пов'язувати її з суспільством, але уже зовсім з інших позицій. Вони досліджували не те, як середовище впливає на особу, а навпаки – як природа людини зумовлює ознаки створюваного нею суспільства. Письменник не показує шляхів порятунку для людства. Автор підводить читача до висновку, що світ неможливо пізнати об'єктивно, мораль відносна, а одні і ті ж явища і події можна оцінити з погляду взаємовиключних тлумачень. В історії британської прози ХХ століття постаті Вільяма Голдінга належить унікальне місце. Голдінг створив новий англійський роман не тільки із філософським змістом, а й із формою – строгою, виваженою, особливою авторською стилістикою. Голдінг неймовірно серйозний. Традиційний англійський гумор не властивий ні йому, ні його героям. По суті у своїх романах Голдінг залишається моралістом і учителем. Його романи позбавлені легковажності, будь-якого загравання з публікою, будь-якої догідливості її невибагливим смакам. Романи Голдінга читаються непросто, залишають складне враження, вимагають інтелектуальної і душевної підготовки.

Ключові слова: метафора, епопея, притча, антиутопія, жанрова своєрідність.

Nataliia BANDRIVSKA,

orcid.org/0000-0002-28911944

Teacher of the Highest Category, Teacher-Methodologist

Drohobych Mechanical Technological Professional College

(Drohobych, Lviv region, Ukraine) 20.05.1980.natalia.25@gmail.com

THE WORK OF WILLIAM GOLDING IN THE CONTEXT OF ENGLISH LITERATURE OF THE 60–70S OF THE XX CENTURY

The article investigates the work of William Golding, one of the most popular writers in England and abroad and at the same time little known in Ukraine. The most famous work of British literature, which brought him recognition was "The Lord of Flies", it was this work that began the epic of W. Golding's parables with the problem of evil, where evil is a beast hiding in the human soul. The following works complement the same theme "Heirs", "Thief Martin", "Free Fall" we see the influence of existentialism and symbolism. W. Golding's work takes a unique place. He had little in common with writers who came to literature between the two world wars. First we can see a very complex artistic and philosophical world, where no thought or metaphor has limited interpretation. Secondly, the critic is pressured in advance by a negative writer's attitude. If the traditional English novel considered man in his social relations, and the modernists of the early twentieth century did it mostly in isolation from them, those English writers who sought the essence of man in the middle of the twentieth century, began again to connect it with society, but already from completely different positions. They did not study how the environment affects a person, but on the contrary, how human nature determines the characteristics of the society it creates. The writer does not show ways of salvation for mankind. The author concludes that when the world cannot be known objectively, morality is relative, and the same phenomena and events can be evaluated in terms of mutually exclusive interpretations. In the history of British prose of the XX century, the figure of William Golding has a unique place. Golding created a new English novel not only with a philosophical content, but also with a strict form, balanced, special authorial style. Golding is incredibly serious. Traditional English humor is not characteristic of him or his characters. In essence, in his novels, Golding remains a moralist and a teacher. His novels are devoid of frivolity, any flirtation with the public, any flattery to its unpretentious tastes. Golding's novels are not easy to read, they leave a complex impression, require intellectual and mental training.

Key words: metaphor, epic, parabl, anti-utopia, genre originality.

Постановка проблеми. Вивчення світової літератури, зокрема літератури Англії, приводить до переконання, що питання, які людство не ставило та й не могло ще ставити перед собою сто п'ятдесят років тому, у повний ріст стали перед ним у наші дні – в період після Другої світової війни, і питання ці не могли не отримати відображення у сприйнятті і відтворенні світу сучасними художниками слова. Все більше письменників Великобританії та Американського континенту відчували неможливість писати, залишаючись у рамках освоєних у минулі роки жанрів: розширювався круг тем, розширювалися, міняючись, і форми художнього відображення.

60-ті роки XX століття – час величезних суспільно-політичних, ідеологічних, духовних протиріч, час стрімкого розвитку науки про людину, величезних відкриттів у цій сфері. Філософська думка Заходу поставила перед собою нелегку мету – осмислити місце людини у світобудові.

Задумуючись над тим, куди ведуть політичні, суспільні, духовні, культурні процеси, письменники Великобританії не могли обійти й інші гострі питання нашої епохи. Які горизонти, але які і безодні відкривають людині у майбутньому породжені нею самою наукові відкриття? Відбувалося вивчення механізмів мислення і невичерпних можливостей людського мозку.

Роман із філософською тенденцією, який інколи самі автори називають філософським, заявив про себе у середині 50-х років XX століття. Це такі відомі твори, як «Під сіткою» (Under the Net? А. Мердок № 1, 1954), «Червоне і Зелене» (The red and the Green?, 1965); «Володар мух» (The Lord of Flies, В. Голдінг, 1954), «Спадкоємці» (The Inheritors, 1955); «Сторонній» (The Outsider, К. Вілсон, 1956), «Філософський камінь» (The Philosopher's stone, 1969).

Айріс Мердок – філософ за спеціальністю. В 60-х роках XX століття вона сама підкреслила філософську спрямованість своїх творів. З Вільямом Голдінгом справа була складнішою: він твердо відмовився вважати себе прихильником яких-небудь філософських поглядів.

Аналіз досліджень. Аналіз зв'язків творчості Вільяма Голдінга з різноманітними художньо-естетичними явищами сучасної письменникові доби вимагає порівняльно-історичного і типологічного підходів. Щодо розкриття тих чи інших аспектів його художньої еволюції феномен В. Голдінга розглядається в історико-культурному аспекті із трансформацією літературно-філософських традицій. Відбувається виявлення сутнісних основ художньої системи автора (у

взаємозв'язаних аспектах методу, стилю і жанру) та визначення місця його спадщини у світовій літературі XX століття.

Мета статті – визначити місце Голдінга у сучасній англійській літературі, дослідити його художній світ, специфічну образність, символіку.

Досягненню цієї мети сприяло вирішення низки конкретних завдань:

– виявити сутнісні риси жанрової системи і жанрового мислення В. Голдінга в типологічних зв'язках із найхарактернішими жанровими новаціями в літературі XX століття (антиутопія, антиробінзонада, притча);

– проаналізувати художньо-філософські домінанти творчості В. Голдінга з огляду на філософсько-естетичний досвід новітньої літератури;

– простежити особливості методу і стилю Голдінга в контексті пошуків модерністської літератури.

Виклад основного матеріалу. В англійській прозі постать Вільяма Голдінга посідає своє унікальне місце. Хто ж він – цей «патріарх із Солсбері?»

У літературі, як і у житті, трапляються дивовижні збіги, котрі потім здаються закономірностями. Таким збігом був вихід 1954 року не тільки першого роману Айріс Мердок, але й першого роману Вільяма Голдінга. Йдеться про один із найвідоміших творів літератури Британії XX століття – «Володар мух». Він приніс автору швидко визнання і донині вважається його найвизначнішим твором.

Мабуть, важко бути письменником, котрого прославив перший роман, поготів, якщо йому притаманне гостре відчуття відчуженості від власних творів після їх виходу у світ.

Отже, досліджувати творчість В. Голдінга досить важко з кількох причин. По-перше, тому що перед нами дуже складний художній і філософський світ. По-друге, на критика тисне заздалегідь негативне ставлення з боку письменника. Навіть якщо він і визнавав, що написані ним книжки живуть своїм життям і кожен їх розуміє по-своєму, досить саркастично оцінює способи їх тлумачення.

«Володар мух» започаткував епопею притч Вільяма Голдінга. У цьому романі розкрита проблема зла як звіра у душі людини.

У наступному романі «Спадкоємці» Голдінг продовжує тему першого твору: прогрес суспільства пов'язаний із регресом моралі і духовності, цивілізація сприяє, а не перешкоджає розвитку звірячого начала в людині.

Наступні дві притчі Голдінга («Злодюжка Мартін» і «Вільне падіння») зіставляють лихе в душі та відповідальність за нього. Тут простежується вплив екзистенціалізму.

У романі «Шпиль» автор заглиблюється в найпотаємніші куточки грішної душі. Письменник виявив недосконалість людини: співіснування і сумісність у ній світлого і темного, високого і нищого. Цей роман є одним із найметафоричніших та багатим на алегорії, книгою філософського та символічного змісту.

У наступних романах-притчах («Піраміда» (1967), «Видима темрява» (1979), «Ритуали плавання» (1980), «Паперові люди» (1984), «Вогонь там унизу» (1989)) Голдінг продовжує тему переосмислення загальнолюдських цінностей. Письменник намагається розкрити людині очі на її справжню природу і, таким чином, застерегти від подальших негативних кроків.

Англійські письменники молодшого покоління, зокрема Вільям Голдінг, були стовпами модернізму у літературі й охоче зверталися у 50-х роках до творів Франца Кафки, що став у Англії популярним. У них вони знаходили близькі для себе мотиви й образи, але більший вплив на них мала філософія екзистенціалізму.

Основною категорією у філософії екзистенціалізму є поняття існування. Це буття, за Гайдегером, називається екзистенцією – це те непізнане в людському «Я», внаслідок чого людина є конкретно неповторною особистістю. Людська екзистенція розглядається як абсолютна активність, яка постійно перебуває у процесі творення. Світ набуває значущості і структурності лише завдяки екзистенції.

Для філософії екзистенціалізму характерний глибокий песимізм – роздуми про тривогу, страх, збентеженість людської особистості, «закинutoї» в жорстокий і абсурдний світ. Саме з таких уявлень вся термінологія екзистенціалізму: *angonisse* (тривога, смуток), *délaissement* (замкнутість), абсурд буття. Сам спосіб буття людини характеризувався як *Dasein*.

Голдінг опирається на ці ідеї, коли виділяє Ральфа, Року і Саймона зі зграї. Ральф утікає від племені Джека, керуючись страхом за власне життя. Його «Я» працює, щоб знайти вихід із критичного становища.

Крім цього, письменник підводить читача до ще одного постулату філософії екзистенціалізму: історія не рівнозначна до природної еволюції, це є специфічний для людства спосіб буття у часі. Оскільки людина у звичайних для неї умовах носить на собі наліт цивілізації, яка нараховує щонайбільше 70–80 років (я маю на увазі технократичну цивілізацію кінця XIX – початку XX ст.), то в екстремальних умовах цей наліт зникає і з'являється первісна людина.

Людина смертна – йдучи на що-небудь, вибираючи певну реальну «можливість буття» із великої кількості, вона обмежена виною. У більшості випадків (і спочатку) людина втрачає свою «самоту» в *Man*, але, у принципі, вона вільна і будує себе як самотійну особистість. Історичність буття «складається» із смертності, вини, совісті, свободи, конечності. Передумовність буття утворює долю, тобто власну історичність особистості, яка «складається» із повторів екзистенціальних ситуацій (ситуацій, змушених «вирішуватися»), в яких робиться вільний вибір. Роблячи вибір і вирішивши, людина вибирає майбутнє. А оскільки людина конечна (а конечна тому, що смертна), то прихованою основою історичності *Dasein* є смертність людини.

Людина по своїй суті завжди тягнеться до знань, тому що саме знання – це єдине, що робить людину людиною і дає їй всі можливості її діяльного майбутнього. Саме такою людиною Голдінг виводить у «Володарі мух» Року. З фізичними дефектами (короткозорість, ожиріння) він усе одно стоїть вище Джека і його племені, за що гине – гине від торжества темної сили. Але несправедливо стверджувати, нібито екзистенціалісти відкидали божественне (добре) начало людини і визнавали у світі владу зла. Сперечатися з Богом – значить шукати Бога. Будь-яке «ні» хоче якогось «так», але воістину і по-справедливості. Будь-яка самовіддача, якщо вона істинна, можлива тільки через подолання супротиву. І, відповідно, супротив згасає, якщо б людина дійсно могла обійтися без Бога. Але якщо це можливо, то, згідно з Ясперсом, людина перестає бути людиною, оскільки «супротив» – це особисто людська риса [41].

Допоки людина жива і поки вона людина, у її душі ведуть постійну суперечку ангел і демон, протирічливі образи її особистого, самотійного «Я». Вони покидають душу лише тоді, коли вона відмовляється від вибору, від свободи; коли її буття стає безсенсовним або повністю раціональним.

Що може бути захопливішим для людини, ніж спроба зазирнути в майбутнє? Письменники всіх часів і народів у власних творах намагалися провістити людству його прийдешнє. Літературознавча традиція визначила жанр цих творів як утопію.

Утопія (від грецького *u* – ні, *toros* – місце) – твір, в якому йдеться про вигадану, нездійсненну мрію. Назва походить від твору англійського мислителя Томаса Мора, де йшлося про химерний острів, на якому ніби існував справедливий лад. Саме на XVI–XVII ст. припадає розквіт позитивної утопії: «Місто Сонця» (1623) Т. Кампанелли, «Закон свободи або Відновлення справжньої

системи правління» (1652) Дж. Вінстенлі. Відомі також утопічні романи А. Франса «На білому камені» (1904), драма Е. Верхарна «Зорі» (1898). Ці твори вплинули на формування соціалістичних ідей, спонукали до їх реалізації, що перетворювалося на катастрофу у світових масштабах.

Властивий цій добі критицизм мислення призвів до розвитку і в протилежному напрямі – негативної утопії, або антиутопії. Подальша історія жанру антиутопії пов'язана з критикою політичних режимів.

Утопія – хворе місце людства. Кожне суспільство хоче побудувати власну утопію, але спротив проти неї лежить у самій людині. У генетичному коді людини закладено зло, вона не може жити в мирі і злагоді, не може мати спільної власності, не може займатися тільки мистецтвом. Але людство не хотіло складати руки і творило утопії, які повинні були облагороджувати суспільство.

Якщо підходити до утопій і антиутопій з естетичними і науковими критеріями європейської культури останніх віків, то вони видаються ізольованою групою текстів, якимось пороговим явищем: література – але без сюжету і навіть без героїв; наука – але прийнята на віру; фантазія – але насичена неприємною розсудливістю.

Часом антиутопія є наслідком не скільки соціального експерименту з реальними аналогами, стільки експерименту, здійсненого над героями автором. Саме таким є роман-притча В. Голдінга «Володар мух».

Щодо належності свого твору до антиутопій В. Голдінг зауважував: «Ми маємо творити homo moralis, людську істоту, яка не здатна вбивати собі подібних і експлуатувати чи грабувати їх. Тоді ніхто не матиме потреби писати утопії, сатири чи антиутопії, оскільки ми самі станемо мешканцями утопії». Отже, письменник бачить своє завдання в тому, щоб показувати людству його вади, аби воно знало, що і як саме слід виправляти. Голдінг писав антиутопію, маючи зразок – «Ферму тварин» Джорджа Оруела. Правда, термін «антиутопія» письменник не вживає, а говорить лише про притчу. Але досить швидко критики почали визначати його романи як антиутопії. Письменнику навіть довелося розібратися в тому, що означали для нього утопії й антиутопії: «Спочатку далекий пейзаж був порожнім... тоді, звичайно, виник Платон. У полі зору з'явився Томас Мор... Раптом у неоновому світлі заблищали імена – Батлер, Свіфт, Вольтер, Дефо, Шоу, Веллс, Гакслі, Орвел, Зам'ятін... Я пишу з усією пристрасстю, на яку тільки здатний, і кажу людям: «Дивіться: ось вона, як я її бачу, природа найнебезпечнішої з усіх тварин – людини» [7, 10].

Притча – старовинна назва навчальних алегоричних оповідань про людське життя з яскравою мораллю. Характерною рисою притчі є афористичність мови. Виклад у притчі складався із насамперед заданої філософської чи моральної теми. Випадок, історія, подія відігравали роль прикладу, генерували в собі навчальну, філософську форму вираження головної думки твору.

В історії британської прози ХХ століття постаті Вільяма Голдінга належить унікальне місце. Як слушно зауважив Малколм Бредбері, «Голдінг залишається найвизначнішою фігурою повоєнної художньої прози, хоч і не вкладається у загальноприйняте її тлумачення». Голдінг вияскравив англійський роман не лише філософським змістом, а й формою – строгою, вираженою, особливою авторською стилістикою. З його ім'ям пов'язані найвищі досягнення в жанрі філософської алегорії – притчі.

Голдінг створив філософський роман-притчу, де поєднано риси антиутопії та антиробінзонади. Бо саме цей жанр дав змогу символічно змоделювати дійсність заздалегідь продуманою схемою, яка підпорядкована меті з'ясувати сутність людини. Голдінг бере на себе роль мораліста, коментуючи це таким чином: «Автор притчі є моралістом. Він не може вигадати історії, в якій не було би повчання людям. Укладаючи на власний лад свої знаки, він досягає не глибини на багатьох рівнях, а того, що очікується від знаків, – послідовної значущості». Моральні уроки Голдінга радше вчать, як не слід чинити, вони не є ствердними, але насторожують.

Вивчення джерел світогляду Голдінга веде до певної лінії у просвітництві. У першому романі Голдінга відчувається полеміка з Даніелем Дефо. В «Робінзоні Крузо» відбилися ідеї основоположника європейського просвітництва Джона Лока про те, що людський поступ відображається у розвитку кожної людини. Та в осмисленні суті прогресу і природи пізнання Голдінгу близький Джонатан Свіфт, котрий першим показав неспроможність просвітницького гуманізму.

У своєму творі «Володар мух» Голдінг моделює ситуацію, що сприяє рухові острівної мікроцивілізації в регресивному напрямі, більше того, письменник переконаний в об'єктивності такого руху.

У творі Дефо «Робінзон Крузо» англійський моряк опинився на безлюдному острові на понад 20 років, не тільки зберігши людський образ, але і вдосконалившись морально.

На відміну від Робінзона, героям Голдінга досвід цивілізованого життя не допоміг вижити ні духовно, ні фізично. Роман побудовано таким чином,

що моральна деградація персонажів найяскравіше проявляється в певних ключових моментах. Перший із них – цілковита байдужість до існування та загибелі собі подібного (характерна риса зграї); інший – відмова від свідомої організованої праці задля реальної користі. Подальше розгортання сюжету пов'язане із втратою дітьми товариськості, милосердя, співчуття, прагнення до рівноправного спілкування, логічного мислення.

Робінзон Крузо у повсякденному житті опи-рається на здоровий глузд. Але чи допомагає цей здоровий глузд (*common sense*) робінзонам Голдінга? Уже під час першого полювання мисливців погас сигнальний вогонь, а тим часом корабель, який міг би врятувати дітей, проминув острів. «Два хлопці стояли віч-на-віч. Блискучий світ полювання, пошуку, невгамовних веселощів, спритності і світ туги й загнаного у безвихідь здорового глузду». Голдінг не випадково обрав для філософської точки відліку саме поняття «здорового глузду» або «здорового розуму». Адже воно лежить в основі класичної англійської філософії, висунутої й обґрунтованої Джоном Локком, а у літературі втіленої у «Робінзоні Крузо» Д. Дефо. Саме роман Голдінга «Володар мух» у метафоричний спосіб викриває, підриває саму ідею «здорового глузду» як «нездорову» до кінця, а також

раціоналізм як політичну теорію, не здатну захистити людей від звірства.

Висновки. Творчість Вільяма Голдінга – явище своєчасне й унікальне. Письменник почав творити саме тоді, коли цього найбільше потребувало людство. Світ був знекровлений двома великими війнами, людські цінності зневажені, людина бачила у своєму ближньому ворога, потенційного суперника. А Голдінг своїми книгами намагався показати людям вихід із тупикової ситуації, його літературні герої страждали в ім'я реальності. Письменник розумів, що тільки завдяки поверненню до загальнолюдських ідеалів людина має майбутнє. І саме «Володарю мух» у цьому висвітленні відводилося чільне місце. Вийшовши 1954 року, цей твір став одним із найяскравіших творів літератури Британії ХХ століття. Він приніс авторові швидке визнання і донині вважається найвизначнішим його твором. Голдінг наводить свій приклад того, що робить із людьми екстремальна ситуація: вона пробуджує у людській душі первісне зло, яке ховається до часу під нальотом цивілізації. Сам твір найкращим чином виконує базове завдання новеліста – розповісти добру історію: «силою писаного слова примусити чути; примусити відчувати... і понад усе примусити бачити» (Конрад).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білько О.Л. Деякі аспекти становлення антиутопії. Сучасні проблеми філології: Темат. зб.наук.пр. К., ІСДО, 1993.
2. Ганіч М.І. Твір Вільяма Голдінга «Володар мух» – пародія на «робінзонади»! (урок заруб. літ.) Все для вчителя. 2002. № 19.
3. Градовський А.В. Методика вивчення роману Голдінга «Володар мух» на уроці додаткового читання. Зарубіжна література. 2009. № 4.
4. Ліщанська М. Зло як морально-етична проблема в сучасному притчовому романі Вільяма Голдінга. Мандрівець. 2007. № 2.
5. Шахова К.О. Англійська художня антиутопія у світовому контексті. Література Англії ХХ століття. К., Либідь 1993.
6. Golding W. The Hot Gates and other occasional pieces. New York, 1967.
7. Jaspers K. Philosophie . Heidelberg, 1973

REFERENCES

1. Bilko O.L. Deyaki aspekty stanovlennia antyutopii. Suchasni problem fililoguii. Temat. zb.nauk.pr. K., ISDO, 1993. [Some aspects of the formation of anti-utopia. Modern problems of philology]. Theme. zb.nauk.pr. K., ISDO, 1993. [in Ukrainian]
2. Ganich M.I. Tvir Viliama Goldinga "Volodar mukh" – parodiya na "robinzonady" (urok zarub.lit.) Vse dlia vchytelia. [William Golding's The Lord of the Flies is a parody of Robinson Crusoe!] (lesson foreign.lit.). 2002, № (19) Everything for the teacher. 2002, № (19) [in Ukrainian]
3. Gradovsky A.V. Metodyka vyvchennia romanu Goldinga "Volodar mukh" na urotsi dodatkovogo chytannia . Zarubishna literature. 2009, № (4). [Methods of studying Golding's novel "The Lord of the Flies" in the lesson of additional reading. World Literature. 2009, № (4) [in Ukrainian]
4. Lishchanskaya M. Zlo yak moralno-etychna problema v suchasnomu prytychovomu romani Viliama Goldinga. Mandrivets. 2007, № (2). [Evil as a moral and ethical problem in the modern parable novel by William Golding]. Traveler: 2007, № (2) [in Ukrainian]
5. Shakhova K.O. Angliiska khudozhnia antyutopia u svitovomu konteksti. Literatira Anglii XX stolittia. Lybid, 1993. [English artistic anti-utopia in the world context. Literature of England of the XX century]. K., Lybid 1993. [in Ukrainian]
6. Golding W. The Hot Gates and other occasional pieces: New York, 1967.
7. Jaspers K. Philosophie. Heidelberg, 1973.